

PÁTÉ MEZINÁRODNÍ SYMPOZIUM O JAZYKOVÉM MANAGEMENTU

Univerzita v Řezně hostila ve dnech 12.–14. září 2017 v pořadí již páté mezinárodní sympozium o jazykovém managementu. Pořadatelský tým v čele s hlavním organizátorem Markem Nekuulou tvořili nejen pracovníci Univerzity v Řezně, ale i několik zástupců Univerzity Karlovy. Sympozium, které se od druhého ročníku koná pravidelně vždy po dvou letech, je nejvýznamnějším setkáním pro badatele, jejichž výzkum je založen na teorii jazykového managementu (TJM). TJM zformulovali v základních rysech v 70. a 80. letech 20. století Jiří V. Neustupný a Björn H. Jernudd (viz Jernudd – Neustupný, 1987).¹ Předchozí sympozia se konala na Monashově univerzitě v Melbourne v roce 2008 (viz Nekvapil, 2008), Univerzitě Waseda v Tokiu v roce 2011 (viz Dovalil, 2012), Univerzitě Karlově v Praze v roce 2013 (viz Kopecký – Smejkalová, 2014) a Univerzitě Sophia v Tokiu v roce 2015 (viz Zawiszová – Prošek, 2016). Sympozium je vždy věnováno určitému zastřešujícímu tématu. Předchozí ročníky se zaměřily na procesy povšimnutí si odchylek od očekávání/norem, na rozmanitost norem a jazykový management v globalizovaných prostředích, na metody výzkumu jazykového managementu a konečně na průběh managementového procesu. Sympozium v Řezně si stanovilo za cíl blíže prozkoumat roli zájmů a moci v jazykovém managementu. Toto téma sice nastolila už klasická práce Jernudda a Neustupného (1987), ale v rámci TJM se příliš neprosadilo, což platí především o badatelském kontextu japonském a australském. Sympozium v Řezně mělo tuto situaci změnit.

¹ Základní informace o TJM, včetně relevantních publikací, jsou dostupné na webových stránkách skupiny pro výzkum jazykového managementu při Univerzitě Karlově, viz <<http://language-management.ff.cuni.cz>>.

Svůj příspěvek na sympoziu předneslo celkem 30 badatelů z 12 zemí a 23 institucí. Nejpočetněji byly zastoupeny Česko a Japonsko, další početně zastoupenou zemí bylo Německo. Lze tedy konstatovat, že i toto sympozium potvrdilo, že Česko a Japonsko jsou v současnosti dvě nejaktivnější centra výzkumu jazykového managementu (vycházejícího z tradice TJM). Kromě výše zmíněných zemí přijeli přednášející také z Belgie, Číny, Egypta, Chorvatska, Izraele, Lotyšska, Norska, USA a Velké Británie. Zatímco předchozí čtyři sympozia byla teoreticko-metodologicky úzce vázána na TJM, pořadatelé pátého ročníku usilovali o obecnější zaměření a chtěli sympozium otevřít širšímu okruhu badatelů, a tím podpořit dialog mezi různými teoreticko-metodologickými přístupy, které jsou doma především v akademické disciplíně jazyková politika a jazykové plánování (*language policy and planning*), v níž TJM představuje jen jeden proud (viz Nekvapil, 2016). Na konferenci tak zazněly příspěvky představitelů starší i mladší generace badatelů vycházejících z TJM, příspěvky těch, kteří s TJM obvykle nepracují nebo ji využívají jen příležitostně, ale i těch, jejichž práce se hlásí k jiným teoretickým východiskům a výzkumným tradicím.

Volba třech plenárních řečníků, kteří na konferenci vystoupili, byla motivována snahou postihnout nezaměnitelný, nicméně otevřený rámec TJM a přispět k jeho rozvoji. Šlo tedy o to, nezůstat jen u kánonu TJM (ale také na něj nezapomínat) a rozvíjet konceptuální aparát TJM, a to jak z jeho vlastních zdrojů, tak ze zdrojů externích. Pozváni proto byli představitel zakladatelské generace TJM, dále tvořivý badatel střední generace a konečně zasvěcený komentátor a příležitostný uživatel TJM.

Björn H. Jernudd, jeden ze zakladatelů TJM, se ve svém plenárním vystoupení soustředil na problematiku moci v jazykovém managementu. Mocí v obecné rovině minul „vynucování úpravy mluvy toho druhého“ (*obliging adjustment of Other's speech*). Položil si otázku, jak je moc v jazykové interakci vykonávána a jak může TJM k analýze vykonávání moci přispět. Různá

pojetí a instance moci ukázal nejprve v jednoduchém managementu a pak v managementu organizovaném. Pozornost vzbudily jeho úvahy o (ne)vykonávání moci v interakčních epizodách, tedy repliku za replikou, ale především příklady organizovaného managementu z různých regionů světa. Jernudd je znalec jazykověplánovací situace např. v Malajsii nebo Singapuru, kde svého času působil, ale i různých aspektů situace ve Švédsku a v USA, kde žije nyní. Ve svém vystoupení se věnoval především vykonávání moci v souvislosti s fungováním školství, zaujala i jeho poznámka o tom, jak Trumpova administrativa reguluje způsoby psaní o některých senzitivních aspektech světa. Kromě rozlišování jednoduchého a organizovaného managementu používal často koncepty povšimnutí, hodnocení, úprava; překvapivě nechal při analýze moci stranou centrální koncept sympozia, totiž zájem.

Druhé plenární vystoupení nabídl Goro Christoph Kimura, tvořivý výzkumník střední generace z Tokia. Kimura se pokouší obohatit TJM o koncepty z obecné teorie řešení problémů (konkrétně např. o fázi zpětné vazby v managementovém procesu) a systematicky promyšlí působení jazykových ideologií na jazykový management. Ve svém vystoupení se snažil uchopit problematiku zájmů a moci právě skrz analýzu jazykových ideologií. Inspirován lingvistickou antropologií a konceptuální prací Julie de Bres (2013) vyšel z toho, že jazykové ideologie jsou neoddelitelně spjaty se zájmy společenských skupin a zároveň souvisejí s mocenskými poměry ve společnosti (ideologie jsou jejich reflexem, ale zároveň je i spoluutvářejí). Klíčové je pro něho věnovat se jazykovým ideologiím nejen na společenské makroúrovni, jak je to běžné v jiných jazykověplánovacích přístupech, ale také v detailech konkrétních interakcí. Tento základní rozvrh mu umožnil pracovat s rozlišením organizovaného a jednoduchého managementu, efektivně začlenit koncepty zájmu a moci do celkové stavby TJM a takto zároveň zapojit do širších souvislostí pojem jazykové ideologie, o jehož postavení se v TJM už dříve diskutovalo. Své teoretické výklady ilustroval na příkladech z lužicko-německého jazykového kontaktu, jehož analýzou se dlouhodobě zabývá.

Plenární vystoupení Jeroena Darquennesese těžilo z jiných myšlenkových zdrojů než prezentace B. Jernudda a G. Kimury. Darquennes vyšel

z širokého pojetí akademické oblasti jazykové politiky a jazykového plánování a teoreticko-metodologickou inspirací mu byl hlavně přístup etnografický.² Darquennes se soustředil na praktickou stránku jazykové politiky a jazykového plánování, neboť ta je podle něho v dosavadním vývoji této akademické oblasti zanedbávána. Autor detailně popsal procesy, které vedly k založení bilingvního programu (ve francouzštině a francouzsko-belgickém znakovém jazyce) na jedné škole v Namuru. Situaci na této škole Darquennes sleduje dlouhodobě, což mu usnadňuje to, že působí na univerzitě právě v tomto belgickém městě. Pokud jde o teoretickou rovinu, oceňili posluchači Darquennesovo zaměření na propojenost a graduální charakter společenských makro- a mikroprocesů (*top-down continuum*), v deskriptivní rovině zase jeho analýzu různých zájmových skupin a koalicí. Lze jen litovat, že se Darquennes vůbec nepokusil usouvztažnit své historické, teoretické a empirické analýzy s TJM.

Kromě příspěvků B. Jernudda a G. Kimury zazněly během konference další tři příspěvky, které měly své těžiště v rovině teoretické. Jiří Nekvapil se zabýval sepětím zájmů a moci v jazykovém managementu, pozicí těchto konceptů v TJM a možnostmi jejich empirického zkoumání. Své teoreticko-metodologické výklady ilustroval příklady z prostředí německých a korejských nadnárodních společností v České republice. Bernard Spolsky se zaměřil na roli mimojazykových činitelů v utváření jazykových repertoárů, přičemž své úvahy opřel o výsledky zkoumání jazykové situace v portugalských koloniích a následně vzniklých nezávislých státech. Shouhui Zhao účastníkům konference přiblížil politické souvislosti akademických aktivit v oblasti jazykové politiky a jazykového plánování v dnešní Číně a přesvědčivě ukázal neobyčejně prudký rozvoj těchto aktivit.

Početně zastoupeny byly příspěvky zaměřené na rozbor činností a zdrojů moci vybraných aktérů (jednotlivců, skupin i organizací) při prosazování jejich zájmů v různých fázích jazykového managementu. Vít Dovalil například využil TJM k detailnímu popisu snah zájmové koalice

² K různým školám, přístupům a metodologiím v této akademické oblasti viz Baldauf – Hamid (2018).

několika aktérů o posílení pozice němčiny v České republice. Yuki Takatori se zabýval snahami o revitalizaci havajského jazyka a kultury na Havaji, která zde probíhá na pozadí dominance angličtiny. Solvita Pošeiko sledovala aktivitu Státního jazykového centra, které jsou zaměřeny na zachování „čistoty“ lotyšského jazyka ve veřejném prostoru, a Nadiya Trach představila hlavní aktéry podílející se na utváření jazykové politiky na Ukrajině, a to od revolučního Euromajdanu až do současnosti.

Rozsáhlé možnosti TJM pro praktickou aplikaci skvěle ilustroval příspěvek Lisy Fairbrother věnovaný politice vzdělávání v oblasti cizích jazyků v Japonsku. Autorka se konkrétně zaměřila na analýzu role zájmů a moci v procesech jazykového managementu při tvorbě a zavádění jazykových politik. Ukázala, že zájmy jednotlivých aktérů na společenské mezo- a mikroúrovni mohou zamezit implementaci nových jazykověpolitických iniciativ nebo vést k jejich implementaci jinými způsoby, než bylo jejich předkladateli zamýšleno. Na základě rozboru vybraných příkladů dále vyzpozovala, že politika vzdělávání v oblasti cizích jazyků prosazovaná v Japonsku není často založena na negativně hodnocených odchylkách (pociťovaných problémech) na mikroúrovni, nýbrž je poháněna (především ekonomickými a politickými) zájmy na makroúrovni.

Několik přednášejících se soustředilo na případy jazykového managementu, kdy dochází ke konfrontaci různých forem moci a ke střetu různých zájmů a ideologií, které motivují postoje a chování jednotlivých aktérů. Jakub Kopecký se například zaměřil na konflikty, k nimž dochází během telefonních hovorů mezi uživateli češtiny a pracovníky jazykové poradny Ústavu pro jazyk český AV ČR, přičemž se věnoval úloze argumentace v takových interakcích. Petar Vuković ukázal, že jednostranný přístup shora (*top-down*) Rady pro standardní chorvatský jazyk, založený na ideologicky motivovaných představách členů Rady o tom, co by mělo být považováno za standardní chorvatštinu, nikoliv na analýze postojů, zájmů a problémů běžných uživatelů jazyka, nejenže nepřispěl ke kultivaci standardního jazyka, ale spíše vedl k destabilizaci jazykového úzu. Přístupem shora se zabývala také Helena Özörencik, jejíž příspěvek byl zaměřen na střet protichůdných zájmů vycházejících z rozdílného pohledu na modernizační projekt Turecka; kon-

krétně se věnovala dvěma případům organizačního jazykového managementu, do nichž byla zapojena Turecká jazyková asociace.

Hala Tawfik S. Maklad využila TJM k velmi zdařilé analýze situace, která nastala v arabsky mluvícím světě poté, co televizní stanice Aljazeera Children's Channel (JCC) v roce 2013 koupila práva k vybraným animovaným filmům pro děti z dílny studia Walta Disneyho. Tyto filmy byly do té doby dabovány do egyptské hovorové arabštiny, avšak JCC – motivována ideologií panarabismu – rozhodla, že již nadabované filmy předabuje a doposud nepřeložené filmy bude dabovat do moderní standardní arabštiny. Implementace tohoto managementového aktu vyvolala nové procesy jazykového managementu mezi diváky, kteří tento krok hodnotili negativně. Poté, co jiné plány úpravy selhaly, se nespokojení fanoušci těchto filmů – motivováni svými zájmy a postoji – rozhodli začít filmy dabovat do egyptské hovorové arabštiny svépomocí a v této verzi je šířit mezi sebou. Tyto rozmanité managementové akty byly zřetelně zakotveny v dimenzi sociokulturní, což je zřejmé i na tom, že organizovaný jazykový management JCC byl doprovázen hlubšími zásahy do obsahu překládaných textů.

Volbě jazyka, jazykovým ideologiím a dynamice mocenských pozic zúčastněných aktérů se věnovalo i několik dalších přednášejících. Sau Kuen Fan se zabývala otázkami týkajícími se volby a prosazování norem pro zápis čínštiny ve vybraných čínských tištěných médiích v Melbourne. Shanhua He analyzoval oficiální webové stránky 31 vlád čínských administrativních celků a všiml si toho, jaké jazyky či jazykové variety jsou zde užívány a co tato užití mohou naznačovat recipientům těchto stránek. Helene Steigertahl se zaměřila na jazykovou a vzdělávací politiku v Namibii a pokusila se odpovědět na otázku, zda ustanovení angličtiny jako jediného oficiálního jazyka vedlo k tomu, že obyvatelé této země získali více moci k prosazování svých zájmů (jinými slovy, vyšší míru „posílení“, angl. *empowerment*). K podobnému tématu se vyjádřila také Stephanie Rudwick, která zkoumala nedávné procesy jazykového managementu na jihoafrické univerzitě Stellenbosch; na této univerzitě se organizovaná skupina studentů, většinou mluvících africkými jazyky jako svou mateřštinou, snaží programově prosadit angličtinu coby akademickou lingua franca, přičemž jsou

motivování právě akademickým a socioekonomickým „posílením“.

Mezi analyzovaná témata patřily také management minoritních a majoritních jazyků v menšinových prostředích, osvojování majoritního jazyka, uchovávání zděděného jazyka, jazykové repertoáry jednotlivců, jazykové postoje a procesy vyjednávání identity v interakci, ale i jazyková politika týkající se menšinových jazyků. Marek Nekula se zabýval procesy jazykového managementu ve smíšených česko-německých rodinách žijících v česko-bavorském pohraničí a všiml si toho, jak souvisí „vnitřní jazykový režim“ konkrétních rodin s jazykovými ideologiemi zformovanými v „jazykovém režimu vnějším“. Tamah Sherman a Jiří Homoláč shrnuli výsledky svého výzkumu zaměřeného na management komunikačních problémů příslušníků různých generací vietnamské komunity v České republice, a to se zřetelem k interakcím v češtině. Lucija Šimičić se věnovala managementu jazykových repertoárů mluvčích minoritních jazyků a místních variet národního jazyka v chorvatském kontextu. Roland Marti analyzoval mocenské aspekty jazykové politiky vůči dolnolužické srbštině a přesvědčivě doložil, že jazyková politika v někdejších východním Německu podstatně přispělak téměř úplnému přerušení mezigeneračního předávání tohoto jazyka a k tomu, že značná část mluvčích dolnolužické srbštiny přešla k majoritnímu jazyku.

Opomenuto nebylo ani téma jazykového managementu v multilingvních a interkulturních situacích. Neil Bermel a Luděk Knittl popsali procesy managementu multilingvních interakcí na dvou českých zámčích, a to jak na institucionální úrovni, tak i na úrovni každodenních interakcí zaměstnanců, kteří přicházející do kontaktu s návštěvníky z různých jazykových prostředí. Eliška Zaepernicková se věnovala managementu mluvení na cizině (*foreigner talk*). Srovnala, jak tento management probíhá v konkrétních interakcích, s tím, jak je formulován na úrovni jazykověpolitických doporučení (viz dokument *Příručka pro snadnější porozumění – my a cizinci*), a zjistila, že analyzovaná doporučení korespondují s mluvením na cizině v konkrétních interakcích jen částečně.

Během konference zazněly také příspěvky věnující se osvojování a výuce cizího jazyka a studijním výjezdům do zahraničí. Hiroko Aikawa

představila výsledky případové studie, ve které se zaměřila na to, jak zájmy japonských studentů ovlivňují jejich schopnost povšimnout si reformulace (*recast*) a interpretovat její jednotlivé výskyty jako typ korektivní zpětné vazby ve výuce angličtiny jako cizího jazyka. Kevin Ballou se zamyslel nad tím, jak zefektivnit jazykovou a sociokulturní přípravu japonských vysokoškoláků vyjíždějících na studijní pobyt do zahraničí. Hiroyuki Nemoto integroval TJM do teorie jazykové socializace a analyzoval vliv různých faktorů na rozvoj akademické gramotnosti japonských studentů v angličtině, a to prostřednictvím studia v zahraničí.

Celkově můžeme konstatovat, že sympozium nepochybně splnilo hlavní cíl, s nímž bylo organizováno: postavit do centra pozornosti výzkumníků problematiku zájmů a moci, v TJM dosud víceméně zanedbávanou. Volba tohoto tématu stimulovala konceptuální práci na samé TJM (alespoň v několika příspěvcích), ale především stimulovala dlouhou řadu velmi rozmanitých empiricky založených příspěvků, které rámec TJM s prospěchem využívaly. Slabším momentem sympozia byl očekávaný dialog zastánců TJM s představiteli jiných teoreticko-metodologických přístupů – ten v zásadě nenastal, resp. se odehrál jen implicitně, a zůstává otázkou, jakým způsobem k němu dospět.³

Na úplný závěr dodejme ještě dvě informace. Vybrané příspěvky ze sympozia v Řezně budou publikovány v knize *Interests and Power in Language Management*, jejímiž editory jsou M. Nekula, T. Sherman a H. Zawiszová a která je plánována pro edici *Prague Papers on Language, Society and Interaction* nakladatelství Peter Lang. Příští sympozium se bude s velkou pravděpodobností konat v roce 2019 v Japonsku; jeho pořádání se ujal Hiroyuki Nemoto z Univerzity Ritsumeikan v Kjótu.

LITERATURA

BALDAUF, R. B., JR. – HAMID, M. O. (2018): *Language planning 'schools' and their approaches*

³ Některé možnosti v tomto směru naznačuje nedávno publikovaný programový článek J. V. Neustupného (viz Neustupný, 2018, zejm. s. 377).

- and methodologies. In: L. Fairbrother – J. Nekvapil – M. Sloboda (eds.), *The Language Management Approach: A Focus on Research Methodology*. Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Warszawa – Wien: Peter Lang, s. 43–66.
- DE BRES, J. (2013): Language ideologies for constructing inclusion and exclusion: Identity and interest in the metalinguistic discourse of cross-border workers in Luxembourg. In: E. Barát – P. Studer – J. Nekvapil (eds.), *Ideological Conceptualizations of Language: Discourses of Linguistic Diversity*. Frankfurt am Main – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Warszawa – Wien: Peter Lang, s. 57–83.
- DOVALIL, V. (2012): Druhé mezinárodní sympozium o jazykovém managementu. *Slovo a slovesnost*, 73, s. 232–235.
- JERNUDD, B. H. – NEUSTUPNÝ, J. V. (1987): Language planning: For whom? In: L. Laforge (ed.), *Actes du Colloque international sur l'aménagement linguistique / Proceedings of the International Colloquium on Language Planning*. Quebec: Les presses de L'Université Laval, s. 69–84.
- KOPECKÝ, J. – SMEJKALOVÁ, K. (2014): Mezinárodní sympozium o jazykovém managementu v Praze. *Slovo a slovesnost*, 75, s. 156–160.
- NEKVAPIL, J. (2008): Funkční lingvistika, migranti a jazykový management. *Slovo a slovesnost*, 69, s. 316–320.
- NEKVAPIL, J. (2016): Language Management Theory as one approach in Language Policy and Planning. *Current Issues in Language Planning*, 17 (1), s. 11–22.
- NEUSTUPNÝ, J. V. (2018): The historical position of Language Management Theory. [Translated by H. Zawiszová.] In: L. Fairbrother – J. Nekvapil – M. Sloboda (eds.), *The Language Management Approach: A Focus on Research Methodology*. Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Warszawa – Wien: Peter Lang, s. 371–378.
- ZAWISZOVÁ, H. – PROŠEK, M. (2016): 4th International Language Management Symposium. *Slovo a slovesnost*, 77, s. 233–240.

Halina Zawiszová – Jiří Nekvapil

*Katedra asijských studií FF UP
Křížkovského 14, 771 80 Olomouc
<halina.zawiszova@upol.cz>*

*Ústav obecné lingvistiky FF UK
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
<jiri.nekvapil@ff.cuni.cz>*

Oprava

V článku Kamily Mrázkové a Jiřího Homoláče Dosavadní výzkum oprav a zvláště sebeoprav jako inspirace pro výzkum syntaxe mluvené češtiny, který jsme uveřejnili v 2. čísle letošního ročníku Slova a slovesnosti v rubrice Rozhledy, byl na s. 141 nedopatřením uveden nesprávný kód grantového projektu.

Správně mělo být uvedeno:

„Tento text vznikl v rámci projektu Syntax mluvené češtiny (GA ČR, GA15-01116S).“